

Звання Заслуженого лікаря Української РСР надавалося лікарям лікарських дільниць, амбулаторій, родильних будинків, лікарень, поліклінік, лікувально-профілактичних, санітарних установ й органів охорони здоров'я, які пропрацювали в цих установах не менше 10 років й особливо відзначились у своїй практичній діяльності в галузі охорони здоров'я [4, с. 14].

У Положенні чітко визначався й уніфікований порядок подання до нагородження усіма, без винятку, наявними на той час почесними званнями. Відповідно до встановленого нового порядку, почесні звання надаються за поданням народних комісаріатів й Управління в справах мистецтв при Раднаркомі Української РСР. Також про надання почесних звань могли порушити клопотання районні, міські ради депутатів трудящих та їхні виконавчі комітети, партійні, профспілкові й інші громадські організації перед виконавчими комітетами обласних рад депутатів трудящих, які повинні були вносити свої пропозиції до відповідних наркоматів або Управління в справах мистецтв при Раднаркомі Української РСР.

Також у Положенні вперше унормувалося питання видачі всім особам, які отримали почесне звання, особливої грамоти Президії Верховної Ради УРСР.

Уперше також було унормовано питання щодо позбавлення почесного звання. Положенням визначалося, що позбавлення почесного звання може бути проведено тільки Президією Верховної Ради Української РСР.

Нове Положення не залишилося на папері, а відразу почало активно застосовуватися на практиці і почесними званнями відповідно до нової правової практики почали нагороджувати широке коло осіб.

У цілому можна констатувати, що в період Великої Вітчизняної війни інститут нагородження почесними званнями відіграв важливу роль у патріотичному піднесенні населення Радянської України в боротьбі з німецько-нацистськими загарбниками. Не менш важливим для розвитку нагородної системи України стало те, що саме в роки Великої Вітчизняної війни інститут нагородження почесними званнями остаточно набув правового унормування, що стало визначною віхою у всьому розвитку нагородної системи України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Українська фалеристика. З історії нагородної спадщини. (У двох книгах). Керівник авторського колективу Д.В. Табачник. Київ, 2004, Книга перша.
2. ЦДАВО України, Ф. 1, оп. 24, спр. 8 – 15.
3. Відомості Верховної Ради УРСР. 1944. №5.
4. Відомості Верховної Ради УРСР. 1945. №7 – 8.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Воронін Віктор Миколайович – кандидат історичних наук, Перший заступник Голови Державної архівної служби України.

Наукові інтереси: фалеристика, формування системи державних нагород України.

УДК 94 (477) «1918»

“ДОБА ГЕТЬМАНЩИНИ” В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Олександр ДЕРГАЧОВ (Кіровоград)

У статті розглядаються проблеми рефлексивного осмислення Володимиром Винниченком періоду гетьманату П. Скоропадського в контексті контрреволюціонізму.

Ключові слова: “Доба Гетьманщини”, Українська революція, контрреволюція, реакція, окупація.

В статье рассматриваются проблемы рефлексивного осмысления Владимиром Винниченко периода гетманата П. Скоропадского в контексте контрреволюционизма.

Ключевые слова: “Эпоха Гетьманщины”, Украинская революция, контрреволюция, реакция, оккупация.

The article deals with the problem of reflective thinking by V. Vynnychenko of a period of P. Skoropadskiy Hetmanat in the context of counterrevolution.

Keywords: "Hetmanat Period" Ukrainian revolution, counter-revolution, reaction, occupation.

Період гетьманату Павла Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 рр.) в історії Української революції 1917 – 1921 рр. в історіографічних дослідженнях оцінюється неоднозначно. Діаметрально протилежна історична оцінка об'єктивно пов'язана з приналежністю або прихильністю до певної політичної ідеології чи історіографічної школи, історико-дослідницьку спадщину якої з цієї проблеми умовно поділяють на радянську, емігрантську (Р. Млиновецький, Я. Пеленський), українську – періоду незалежності (В. Солдатенко, В. Верстюк, О. Реєнт, Т. Бевз, Ф. Проданюк, О. Білодід). Та особливу в цьому аспекті історіографічну цінність має історична оцінка учасників Української революції, а саме: П. Христюка, М. Лозинського, М. Грушевського, М. Шаповала, Д. Дорошенка, І. Мазепи та Володимира Винниченка – одного із лідерів Центральної ради, голови Генерального Секретаріату УНР, першого голови Директорії УНР, талановитого й відомого у всьому світі письменника-новатора та публіциста [1, с. 4 – 41].

Дослідження спадщини В. Винниченка почало привертати фахову увагу істориків, політологів та філософів лише на початку XXI століття. Його рефлексія на історичні події в Україні, передусім, на Українську революцію 1917 – 1921 рр., та світі має виразні суспільно-політичні, історіософські й філософські погляди на суспільно-історичні явища. В українській історіографії перші кроки в осмисленні еволюції суспільно-політичних поглядів Володимира Винниченка в контексті його політичної діяльності здійснили відомі дослідники В.Ф. Солдатенко [2] та С.В. Кульчицький [3]. Цікавий політологічний аналіз його світоглядних реакцій та характеристику ідеї відродження державності в Україні презентовані дослідженнями В.І. Кучера [4, с. 206 – 221]. Загальне осмислення його історіософії подане дослідженнями О.А. Удота і Т.А. Бевз [4, с. 72 – 81, 245 – 267], соціальних та філософських проблем екзистенціалізму й феноменології – Л.Г. Павлишин [5].

Однак серед численних публікацій та монографій нами не виявлено наукових розвідок, у яких би предметно вивчалися та критично оцінювалися його погляди на період гетьманату в Українській революції. Саме тому завданням дослідження є виокремлення рефлексії В. Винниченка на події 29 квітня – 14 грудня 1918 р. в українській історії, а метою – аналіз його історикосуспільно-політичного осмислення характеру революційних подій в Україні періоду перебування при владі П. Скоропадського в контексті контрреволюціонізму.

Історико-політичні погляди В. Винниченка на “Добу Гетьманщини” подані в його публіцистиці – “Два спростування” [6], “Лист до українських робітників і селян” [7], “Єдиний революційно-демократичний національний фронт” [8], “Рано стомлюватись” [9] та ін.; щоденнику [10]; літературних творах – драмі “Між двох сил” [11] та повісті “На той бік” [12]; історико-політичних творах – “Заповіт борцям за визволення” [13], “За яку Україну” [14] та “Відродження нації” [15]; [16], що є першим нарисом історичного феномена Української революції, метою якого було: “...передати нашому громадянству всі надії в їхній історичній послідовності і з тими поясненнями та подробицями, які ніякий пізніший дослідувач цих часів не зможе дати”, – зазначав 20 червня 1919 р. у листі до Ю. Тищенка Володимир Винниченко [17, А. 4].

Поєднуючи розвиток революційних подій з процесом відродження української нації, В. Винниченко для визначення характеру якісно відмінних відтинків часу виокремив в Українській революції: “Добу Центральної Ради”, “Добу Гетьманщини”, “Добу Директорії” та “Добу Отаманщини”. В основу критерію поділу покладено змістовно-політичну роль соціальних верств, що перебували при владі, діяльність яких визначала характер перетворень [15, с. 11]. Дотримуючись цього принципу при аналізі суспільно-політичних процесів “Доби Гетьманщини” від мікрорівня (психології окремого індивідуума) до макрорівня (національної свідомості, масової стихії, політичної культури), він характеризує цей період як реакційне та контрреволюційне явище. Це пов'язано з тим, що він розумів Українську революцію як прагнення відродження нації через соціальне й національне визволення українського народу, а “Доба Гетьманщини”, на його думку, нічого спільного з цим явищем не мала. Дотичні погляди на цю проблему мають і сучасні дослідники “Доби Гетьманщини” В. Солдатенко та Ф. Проданюк [1, с. 10 – 37].

Термін **контрреволюція**, який уперше був уведений у науковий обіг французьким письменником Ф. Шатобріаном у кінці XVIII століття в добу Великої французької революції, використовувався Володимиром Винниченком згідно із загальноприйнятим значенням. У

політології та соціології цим терміном позначають вид політичного й суспільного процесу, який протилежний революції, що являє собою реакцію поваленого класу, спрямованого на збереження або реставрацію старої суспільно-політичної системи або її окремих елементів [18, с. 271]; [19, с. 327]. При цьому **реакція** (від лат. – reaction – зворотний напрямок дії) як дефініція також тлумачилася ним згідно із загальноприйнятим значенням, як сукупність засобів опору, що здійснюються віджилими політичними силами проти негайного оновлення суспільної та політичної системи [18, с. 561].

Піддаючи історикосуспільно-політичному рефлексивному осмисленню період гетьманату, В. Винниченко охоплює певне коло проблем, серед яких варто виокремити ключові: місце періоду гетьманщини в Українській революції; передумова появи контрреволюційності й установлення влади П. Скоропадського; реакційність соціальної бази та політичної влади; характер внутрішніх перетворень у “Добу Гетьманщини”; причини та наслідки повалення реакційного режиму.

Розцінюючи період гетьманату як контрреволюційне та реакційне явище в Українській революції [20, с. 148], Володимир Винниченко вводить такі поняття, як “Перша” та “Друга” революції. “Перша” пов’язана із створенням та діяльністю Центральної ради 4 березня 1917 р., а “Друга” – з поваленням Директорією влади П. Скоропадського 14 грудня 1918 р. [21, с. 225]. “Доба Гетьманщини”, що існувала між двома українськими революціями, була переривальним фактором революційних прагнень українського народу [20, с. 148].

Контрреволюційні тенденції в Українській революції В. Винниченко пов’язував з існуванням та діяльністю поряд із суспільно-політичною течією “всебічного” визволення (соціального, політичного й національного) течії “однобічного” визволення, представники якої отримали переважний вплив у Центральній раді на початку 1918 року, котра, на думку Володимира Винниченка, не виправдовувала сподівання населення, ставлячи свої власні інтереси та створення національної державності на перше місце, не враховуючи соціального визволення [21, с. 223 – 224]. Саме прихильники цієї течії в Центральній раді, за його переконанням, зрадили соціальне прагнення населення під час революції, підписавши 9 лютого 1918 р. Берестейський мир з країнами Четвертого союзу, який зумовив прихід німецької реакції в Україну, що за щоденниковим його твердженням від 15 березня 1918 року, була: “ціна соціальної зради, ціна спинення соціальної революції” [10, с. 281]. Австро-німецька орієнтація (до речі, як і російська), на його думку, є не природною для українського народу (єдина природна орієнтація була на українську демократію), що призвела до втрати Центральною радою широкої підтримки населення [21, с. 224]. Такі обставини стали передумовою початку контрреволюції на теренах України, зазначав в одному з листів до редакції Володимир Винниченко [22, А. 12].

Навесні 1918 року німецький реакційний фактор та нездатність Центральної ради опанувати ситуацію призвели до встановлення нелегітимної влади П. Скоропадського в Україні у форматі гетьманату [13, с. 16 – 17]. Цей факт В. Винниченко пояснює тим, що політична влада була отримана не від народу, а завдяки державному перевороту консервативних прошарків за сприянням німецької військової адміністрації [21, с. 224].

З перших днів свого правління П. Скоропадський, на його думку, штучно надає своїй владі національно-українського характеру. На сторінках “Робітничої газети” 1918 року в статті “Рано стомлюватись” Володимир Винниченко зазначав: “Вони всі так жагуче... люблять Україну... що потягнуть... облутану, безсилу, безпомічну Україну в обійми..., єдиної, неделімої тюрми” [9, с. 115]. У зв’язку з цим, він висуває не логічну, суб’єктивну та емоційно-критичну оцінку прагнень П. Скоропадського при владі – відновити єдину й неподільну Росію за сприянням Німеччини, якій було це начебто вигідніше, ніж створити незалежну Українську державу: “хіба генерали німецької окупаційної армії на Україні в 1918 році не домовилися з рускими генералами щодо відновлення єдиної неделімої Росії” [14, с. 39]; [23, с. 100]. Ця оцінка є суперечливою, оскільки Німеччина під час Першої світової війни була ворогом Російської імперії і робила все для того, щоб вивести її з війни, а отже, не могла сприяти відновленню свого ворога.

Характеризуючи “Добу Гетьманщини”, В. Винниченко особливу увагу приділяє соціальній опорі політичної влади Павла Скоропадського, акцентуючи на її вузькості й консерватизмі. Головною соціальною опорою гетьмана було українське зрусіфіковане поміщицтво [8, с. 116],

велика буржуазія [7, с. 69] та російське офіцерство [21, с. 227], що дали підстави стверджувати про встановлення реакційної та контрреволюційної поміщицько-капіталістичної влади: “Вся Гетьманщина була тільки закінченням формації контрреволюційної буржуазної державності на Україні... А по скільки українська нація своєї буржуазії не мала, то й буржуазна... державність перестала бути українською” [16, с. 99 – 100]. Українське поміщицтво завжди було пов’язане земельним і політичним фактором з монархією, що вступало в протиріччя з інтересами українського селянства та демократії того часу [8, с. 116]. Велика буржуазія в Україні, за словами Володимира Винниченка, була “руською реакційною буржуазією” [16, с. 38 – 39] і разом з російським офіцерством – запеклим ворогом національного українського відродження, [7, с. 71] у зв’язку з цим він підкреслює залежність стабільної влади П. Скоропадського від німецького фактора, бо вузькість соціальної бази консервативних сил не змогла забезпечити стабільності державної влади [24, с. 206].

Називаючи П. Скоропадського руським офіцером, В. Винниченко підкреслює присутність, крім німецького, ще й і російського фактора в “Добу Гетьманщини”, про який у праці “Відродження нації” він писав: “Софійська площа – “народ”, “військо” (руська офіцерня)... Німецький солдат у залізній касці охороняє “народ” і “військо” від небезпеки” [16, с. 17 – 18]. Це дає підстави йому стверджувати про окупацію й засилля України не лише німецьким, але й російським елементом [13, с. 17]; [14, с. 34].

Спираючись на консервативну частину населення, неукраїнські елементи стали опорою формування монархічної форми правління: “...купці кацапської офіцерні вдалося скинути Раду, встановити монархію... За який-небудь місяць ми маємо перед очима стару картину до 1917 року”, тобто відновлення “старих порядків” у форматі авторитарного режиму [10, с. 283; 295; 306]. Підтвердженням цього є, на думку Володимира Винниченка, “Закон про тимчасовий державний устрій України”, за яким гетьман мав диктаторські повноваження (вся влада, враховуючи законодавчу, зосереджувалась у його руках, який був верховним головнокомандуючим) [25, с. 69 – 71]. Тому для приховування справжньої суті політичної влади П. Скоропадського, по-перше, його проголосили гетьманом, щоб підкреслити стару українську традицію та національний характер української державності, а по-друге, у всіх урядових актах, промовах характеризувалася самостійність української держави та демократичність режиму [16, с. 51 – 52]. Саме це дало П. Скоропадському можливість будувати капіталістичну, буржуазну, гетьмансько-монархічну державу, яка звалася, незрозуміло чому, для В. Винниченка “самостійною Україною” [10, с. 284].

Внутрішня національна політика гетьмана, у зв’язку з реальними особливостями політичної влади, на його думку, мала двозначність. З одного боку, проголошувалося формування української національної армії, але з другого складалася вона чомусь з російських офіцерських кадрів. Українська мова декларувалася державною, проте Сенат постановив, що й російська мова повинна мати цей статус: “Хоч заявлялось, що на провінції також повинна скрізь українська мова бути урядовою, а тим часом українців урядовців скрізь було викинуто... а замість них поставлено відомих істино-руських людей” [16, с. 67]. Саме тому документи велися українською мовою, а говорили всі вищі посадовці суто російською мовою, зазначає Володимир Винниченко у своєму щоденнику [10, с. 295]. Цей факт ним пов’язувався з тим, що Гетьманський уряд складався майже повністю з неукраїнського елемента – переважно з російського (А. Ржепецький, Ю. Вагнер), а ті, хто мав українське коріння, були зрусифіковані (Ф. Лизогуб, М. Чубинський та інші). У зв’язку з цим у “Робітничій газеті” 1918 року він писав: “Цілі потоки братів – руських... братів підроблених, сфальшованих українців линули на нашу землю... знавці поліцейсько-жандармського режиму... кваліфіковані екземпляри найгарнішої реакції” [9, с. 115]. Саме тому, характеризуючи національну політику гетьмана, В. Винниченко стверджує про її декларативний, а не національний характер.

Незважаючи на це, він не відкидає здобутків українізації в “Добу Гетьманщини”: прийняття закону про обов’язкове вивчення української мови й літератури, українізацію шкіл, відкриття ряду університетів, створення національної Академії наук. Проте все це пов’язував не з прямою політикою П. Скоропадського, а з наслідками діяльності Центральної ради, що стала поштовхом до відродження української культури, яке затягнулося на період гетьманату та німецьким фактором. Німці відкрито не могли виявляти свої наміри на території України як перед Європою, так і перед власним народом як грабіжника (мета їхнього перебування), тому завжди

підкреслювали свою фальшиву прихильність до української самостійної держави, національної культури та мови [16, с. 57].

Та з огляду на контрреволюційно налаштовану соціальну базу гетьмана українізація була короткостроковим явищем. У своїй статті “Поворот на Україну” 1926 року Володимир Винниченко писав: “...почалося швидким темпом ліквідація українізації міста, початої урядом Центральної Ради. Дезукраїнізація зайшла навіть на село... почалося закривання українських шкіл по селах, глул з української мови і проголошування “диктатури общерусской культуры”” [20, с. 168]. У цьому розумінні національні й соціальні аспекти є неподільними, що характеризують, на його думку, особливості національної політики: “Тут цілком виразно помітно, як національний утиск капіталістичних класів України тісно йшов із соціальною і політичною реакцією... ради соціальних інтересів паразитарних класів їм необхідно треба було нищити національні українські здобутки” [16, с. 11].

Соціально-економічна політика гетьмана, за переконанням В. Винниченка, повністю відповідала інтересам його соціальної опори. У промисловому секторі було відновлено права приватної власності, збільшення робочого дня на підприємствах до 12 годин, заборона страйків, зборів, з’їздів та демонстрацій. В аграрному секторі – відновлення поміщицького землеволодіння, обкладання селян податками, право поміщиків використовувати примусову працю на селі. Усі ці аспекти потрібні були для встановлення цілковитого контролю за ринком, торгівлею та промисловим потенціалом Німеччиною й відповідними соціальними прошарками, які були опорою політичної влади П. Скоропадського.

Характерними засобами внутрішньої політики гетьмана, на думку В. Винниченка, були репресії, які застосовувалися до лівих партій та їхніх революційних здобутків у період “Першої” української революції, закриття опозиційних органів преси, погроми Державною вартою профспілкових організацій, посилення цензури, обмеження політичної свободи [21, с. 224]; [10, с. 284]. Особливого розмаху набули репресії населення, у своїй праці “Заповіт борцям за визволення” він писав: “Кайзерські реакційні генерали... наставили руського генерала П. Скоропадського за “гетьмана”... засіяли Україну карними загонами, складеними з руських офіцерів, переважно синів поміщиків на Україні, які масово пороли селян, розстрілювали невдоволених” [13, с. 16 – 17], під час яких характерним явищем було здійснення провокації серед населення з підризу довіри до української влади: “Роблячи всякі насильства й жорстокості над населенням, вони старалися усилено підкреслювати, що це робить українська влада... в ім’я української держави” [16, с. 79 – 81]. Такі дії він пояснював русько-німецькою реакцією, яка нищила українську державність, – основна мета П. Скоропадського [21, с. 241].

Залежність стабільної політичної влади гетьмана від зовнішніх сил (окупаційних військ Німеччини та Австро-Угорщини), вузькість соціальної бази та відсутність українського елемента у владі були слабким місцем його режиму [16, с. 62]. Окрім того, однобічна орієнтація в соціально-економічній політиці призвела до вияву класового інстинкту, насамперед селянства і робітництва, що виступили в оборону своїх інтересів. Саме ці прошарки не раз виявляли свою ворожість як до буржуазії, так і до поміщиків у період Української революції, відмічав Володимир Винниченко у своїй статті “Листи до українських робітників і селян” [7, с. 69]. У липні – серпні 1918 року все це призвело до хвилі страйкового руху та селянських повстань проти гетьманської влади, її соціальної опори, де соціальний, класовий момент, вирвавшись з буржуазно-поміщицької реакції, на його думку: “...служив головною базою в боротьбі з силами реакції... що звалила гетьмана й вигнала з України окупаційну німецьку 600-тисячну армію” [20, с. 148]; [16, с. 71 – 72]. У цих умовах активізується суспільно-політична течія “всебічного” визволення та ідея об’єднання українського народу навколо єдиної мети – повалення окупаційної влади [23, с. 100]. З ініціативи соціал-демократів у серпні 1918 року був створений з опозиційних партій Український Національний Союз, до складу якого увійшли соціал-демократичні партії, громадські організації та профспілки. Головною метою цього союзу стало повалення нелегітимної влади та встановлення в Україні законної влади, відповідальної перед народом.

П. Скоропадський у цій ситуації видає “Грамоту гетьмана про федерацію України з Росією”, що, на думку В. Винниченка, є виявом істинної мети його перебування при владі – відновлення “єдиної і неподільної Росії” (скасування державної самостійності України та проголошення федеративного союзу з не більшовицькою Росією) [14, с. 39]; [25, с. 74 – 76].

Така інтерпретація цієї грамоти є суто суб'єктивним явищем, тому що, ймовірно, це було нічим іншим, як зміною зовнішньої орієнтації після поразки Німеччини у війні, що позбавила П. Скоропадського опори та стабільності.

Суспільно-політична ситуація в Україні змусила П. Скоропадського 14 грудня 1918 року зректися влади [24, с. 206], що знаменувало повалення його режиму: "...І хто зна, коли б друга українська революція... не прогнала і гетьмана, і руських генералів, і німців... чи не було б усе залите на довгі роки страшних припливом руської монархічної реакції" [14, с. 39] – зазначав В. Винниченко на сторінках своєї праці "За яку Україну" 1934 року.

Підсумовуючи погляди та інтерпретацію Володимира Винниченка подій "Доби Гетьманщини", чітко простежується її характер. За національним чинником період гетьманату мав антиукраїнський та окупаційний характер, адже при владі перебував неукраїнський елемент у вигляді німецького й російського факторів [16, с. 115], спрямування якого мало синтезуючий реакційний буржуазно-контрреволюційний характер проти українського відродження, що характеризувалося наступом на революційні досягнення Центральної ради: "Доба Гетьманщини дає нам ще одну лекцію історії... ця доба є неперестанне, настійне нищення всякими способами національних здобутків українства" [16, с. 11]. Крім того, досягнення влади нелегітимним чином, вузькість соціальної бази гетьмана та репресивна політика в інтересах цих класів є доказом, за його переконанням, антидемократичного характеру [16, с. 28].

Таким чином, спроба контрреволюційних та консервативних політичних сил, за допомогою встановлення монархічної форми правління та авторитарного політичного режиму стабілізувати ситуацію в Україні через окупацію неукраїнським елементом зазнала невдачі. Подолати внутрішні та зовнішні протиріччя характеру революції виявилось не під силу гетьманській владі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Історичний нарис: Монографія / Володимир Солдатенко. – К.: Либідь, 1999. – 976 с.
2. Солдатенко В.Ф. Володимир Винниченко на перехресті соціальних і національних прагнень / В.Ф. Солдатенко. – К.: Світосгляд, 2005. – 324 с.
3. Кульчицький С. Володимир Винниченко / С. Кульчицький, В. Солдатенко. – К.: Видавничий дім "Альтернатива", 2005. – 376 с.
4. Громадсько-політична діяльність Володимира Винниченка (до 125-річчя від дня народження) / Збірник статей. – К.: ІПіЕНД, 2006. – 280 с.
5. Павлишин Л.Г. Володимир Винниченко: досвід неklasичного мислення в історії української філософії: монографія / Людмила Павлишин. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – 272 с.
6. Винниченко В. Два спростування / Володимир Винниченко // Публіцистика. [упор. та ред. В. Бурбела]. – Нью-Йорк – Київ, 2002. – С. 311 – 344.
7. Винниченко В. Лист до українських робітників і селян / Володимир Винниченко // Публіцистика. [упор. та ред. В. Бурбела]. – Нью-Йорк – Київ, 2002. С. 64 – 72.
8. Винниченко В. Єдиний революційно-демократичний національний фронт / Володимир Винниченко // Публіцистика. [упор. та ред. В. Бурбела]. – Нью-Йорк – Київ, 2002. – С. 106 – 123.
9. Винниченко В. Рано стомлюватись / Володимир Винниченко // Чикаленко Є. Щоденник : у 2-х томах. [ред. І. Давидко]. – Т. 2. – К.: Темпора, 2004. – 462 с.
10. Винниченко В. Щоденник: 1911–1920 pp. / [ред. Григорій Костюк]. – Т. 1. – Едмонтон – Нью-Йорк, 1980. – 500 с.
11. Винниченко В. Між двох сил : драма на чотири дії / Володимир Винниченко. – К.: Дзвін, 1919. – 136 с.
12. Винниченко В. На той бік: повість / Володимир Винниченко; ред. Григорій Костюк. – Нью-Йорк, 1972. – 133 с.
13. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення / Володимир Винниченко ; [редколегія : В.В. Біленко, С.А. Гальченко та ін.]. – К.: "Криниця", 1991. – 128 с.
14. Винниченко В. За яку Україну / Володимир Винниченко. – Париж, 1934. – 43 с.
15. Винниченко В. Відродження нації : Історія Української революції / Володимир Винниченко. – Ч. 1. – К.: Політвидав України, 1990. – 348 с.
16. Винниченко В. Відродження нації : Історія Української революції / Володимир Винниченко. – Ч. 3. – К.: Політвидав України, 1990. – 542 с.
17. ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України). – Ф. 3803. – Оп. 1. – Спр. 46.
18. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. Горбатенко ; за ред. Ю. Шемшученка, В. Бабкіна, В. Горбатенко. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
19. Большой толковый социологический словарь (Collins) / Дэвид Джери, Джулия Джери. – Т. 1. – Москва: Вече, АСТ. – 1999. – 544 с.

20. Винниченко В. Поворот на Україну / Володимир Винниченко // Публіцистика. [упор. та ред. В. Бурбела]. – Нью-Йорк – Київ, 2002. – С. 146 – 181.
21. Винниченко В. Перед новим етапом / Володимир Винниченко // Публіцистика. [упор. та ред. В. Бурбела]. – Нью-Йорк – Київ, 2002. – С. 209 – 249.
22. ЦДАВО України. – Ф. 1823. – Оп. 2. – Спр. 3.
23. Винниченко В. Та, за яку змагались Гітлер, Сталін та інші / Володимир Винниченко // Сучасність. – 2000. – №6. – С. 98 – 101.
24. Винниченко В. Біографічні дані / Володимир Винниченко // Публіцистика. [упор. та ред. В. Бурбела]. – Нью-Йорк – Київ, 2002. – С. 204 – 208.
25. Історія України. Хрестоматія: навчальний посібник у двох частинах / Упорядники Б. Білик, О. Пиріг. – Ч. 2. – К.: Альтерпрес, 2004. – 592 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Дергачов Олександр Васильович – аспірант кафедри всесвітньої історії КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: вітчизняна історія ХХ століття, історична біографістика, історія Української революції 1917 – 1920 рр.

УДК 94(430).085/086 «1941/1944»:28.316

“РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА НІМЕЦЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ МІЛІТАРИЗОВАНИХ ОКУПАЦІЙНИХ ЗОН УКРАЇНИ 1941 – 1944 РР.”

Микола ДРОБОТ (Київ)

У цій статті на основі періоджерел та новітніх історичних досліджень розкрито сутність релігійної політики військової адміністрації на мілітаризованій території окупованої України 1941 – 1944 рр. через призму протистояння німецьких еліт.

Ключові слова: військова адміністрація, еліти, комендатури, общини, релігійні організації, релігійна політика, церкви.

В этой статье на основе первоисточников и современных исторических исследований раскрыто сущность религиозной политики военной администрации на милитаризованной территории оккупированной Украины 1941 – 1944 гг. через призму противостояние германских элит.

Ключевые слова: военная администрация, элиты, комендатуры, общины, религиозные организации, религиозная политика, церкви.

In this article author aims, leaning against original sources and modern historical researches to make an effort expose essence of religious policy of military administration on militarization territory of occupied Ukraine 1941 – 1944 through a prism opposition of the German elites.

Keywords: military administration, elites, commandant's headquarters, communes, religious organizations, religious policy, churches.

Актуальність. Утвердження політичної системи суспільства на позиціях ліберальної модерної демократії не завжди вносить певну розрядку в державно-релігійний діалог. Оскільки наявна можливість появи нового політичного руху, принципи якого можуть бути утаємнені від громадськості при дотриманні дуальності ідеологічних постулатів. Алгоритм вироблення ідеологічної бази нового суб'єкта політичного життя може полягати у відході від християнських цивілізаційно-творчих цінностей та відкиданні атеїзму для вироблення нових релігійних форм світобачення, які задовольняли б містичне сприймання минулого, через призму національної гордості й величч. Для того, щоб запобігти містико-історичного погляду на минуле, враховуючи появу нацизму у Веймарській республіці та його домінування в Третьому Рейху, необхідно дослідити сутність релігійної політики німецької військової адміністрації на теренах окупованої України в 1941 – 1944 рр. через призму протистояння “старого” (представники військової адміністрації) та “нового” (нацистські партії) типів німецьких еліт.

Новизна дослідження полягає в розкритті сутності релігійної політики військової адміністрації стосовно чотирьох течій християнства та мусульманства протягом 1941 – 1944 рр. на території прифронтової зони та окупованих територій, що увійшли до складу Рейхскомісаріату “Україна” ще в 1941 – 1942 рр. (мілітаризована зона окупації). Окрім того, автор при розгляді цього питання простежує конфронтації позицій “старого” та “нового” типів німецьких еліт у розв'язанні релігійної проблеми окупації України.